

УДК 811.161.2'367.622

Катиш Т. В.¹

¹канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

**ВАРІАНТНІСТЬ ВІДМІНКОВИХ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ЯК
ВІДОБРАЖЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ МОРФОЛОГІЧНИХ НОРМ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ XX – XXI СТ.**

Актуальність дослідження визначається тим, що вироблення та стабілізація норм української літературної мови – це тривалий, складний процес, який залежить не тільки від внутрішніх, але значною мірою і від зовнішніх факторів. На початку XXI ст. активізується варіантність, тобто функціональне вживання кількох виявів однієї сутності, що є невід’ємним атрибутом будь-якої літературної мови, хоч певним чином і дестабілізує її нормативність як надлишкове явище в парадигматиці мовної системи.

Норми української літературної мови досліджували такі вчені: Б. Ажнюк, Д. Бараник, В. Горпинич, С. Єрмоленко, Л. Масенко, М. Пилинський, В. Радчук, О. Тараненко та інші.

Метою нашої роботи є проаналізувати варіантність відмінкових закінчень іменників як відображення еволюції морфологічних норм сучасної української літературної мови ХХ – ХХІ ст.

У вживанні відмінкових закінчень іменників сучасної української мови спостерігається значна варіантність, зумовлена відновленням або активізацією багатьох давніх форм. До цього спричинилося розширення сфери функціонування української мови у зв'язку з наданням їй статусу державної.

Варіантність виявляється у вживанні закінчень родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни. Спостерігається розширення сфери вживання закінчення *-у(-ю)* замість *-а(-я)* в іменниках чоловічого роду на приголосний. Це зокрема, префіксальні, суфіксальні, безафіксні іменники: *фактору, вишняку, коридору*. Український правопис 1960 року фіксує відповідно форми: *фактора, вишняка, коридора*. У новому правописі 2019 року пропонується використовувати паралельні форми в назвах деяких міст: *Амстердаму, Гомелю, Ліверпулю, Лондону, Парижу, Мандриду*. Але як варіант залишається й попередня форма на *-а(-я)*. Варто відзначити, що закінчення *-у, -ю* в назвах міст зафіксовано ще в «Українському правописі» 1928 року: *Берліну, Парижу, Нью-Йорку, Херсону*.

У сучасній українській літературній мові іменники II відміни чоловічого роду мають у давальному відмінку паралельні флексії *-ові (-еві)* та *-у (-ю)*. Вони функціонують у мові як варіанти. Про це свідчать усі граматики другої половини ХХ ст. На початку ХХ ст. флексії *-ові (-еві)* в давальному відмінку однини іменників чоловічого роду були регулярними. Наприклад: *братові, батькові, вовкові, слухачеві, повістяреві*. Назви із закінченнями *-у (-ю)* мали вузьку сферу функціонування, тому їх кваліфікували як архаїзми. Останнім часом спостерігається виразна тенденція до активізації флексії *-ові (-еві)*, яка в офіційно-діловому, художньому, публіцистичному та деяких видах наукового стилю витісняє флексію *-у(-ю)*: *директорові, майстрові, робітникові, секретареві*.

Особливістю функціонування іменників жіночого роду III відміни є те, що в родовому і давальному відмінках однини, а також у знахідному відмінку множини вони почали набувати паралельно з нормативним *-і* своє давнє закінчення *-и* (*осені – осени, молодості – молодости*). У ході правописної дискусії на засіданнях Національної комісії з питань правопису флексії *-и* надали нормативний статус, що закріплено в новому правописі 2019 року: *гідности, незалежности, радости*.

Значно розширив сферу вживання кличний відмінок. У 1990 році скасовано норму про можливість паралельного вживання форм кличного й називного відмінка в звертаннях, що складаються з імені та імені по батькові (*Іване Макаровичу*), в іншомовних іменах з основою на *г, к, х* (*Джеку*). Кличний відмінок характеризується великою неусталеністю у вживанні варіантних закінчень *-е* та *-у(-ю)* іменників чоловічого роду II відміни. У сучасному писемному та усному українському мовленні з варіантними закінченнями *-е* та *-у* вживаються здебільшого імена *Олег* та *Ігор*, причому форма *Олеже* переважає над формою *Олегу*, а форма *Ігорю* – над формою *Ігоре*. Новий правопис 2019 року фіксує як нормативні форми *Ігорю* та *Олеже*.

Відбувається подальше звуження вживання в родовому відмінку множини іменників чоловічого роду нульової флексії. Порівняймо: у правописі 1960 року подаються форми *партизанів* (і *партизан*), *солдатів* (і *солдат*), *вольтів*, *омів* (але *ват*, *кіловат*), але в правописі 1994 року наводиться лише форма *солдатів*, хоча подаються варіанти до слів *ват*, *кіловат* (*ватів*, *кіловатів*). У новому правописі 2019 року подано паралельні форми *чоботів* (*чобіт*).

Таким чином, спостерігається варіантність у вживанні закінчень родового відмінка однини, родового відмінка множини та давального відмінка однини іменників чоловічого роду з нульовою флексією II відміни, родового та давального відмінка однини іменників жіночого роду III відміни; простежується розширення сфери вживання кличного відмінка іменників чоловічого роду II відміни, що характеризується неусталеністю використання варіантних закінчень.